

ZAJEDNO PROTIV TORTURE

BILTEN

Tijana Eror ■ Biljana Petrović
Violeta Anđelković ■ Milan Žarković

Međunarodna mreža pomoći I.A.N.

U saradnji sa Zaštitnikom građana

Заштитник грађана
Ombudsman

Bilten je rezultat jednogodišnjeg projekta koji je finansiran od strane Evropske unije putem Evropskog instrumenta za demokratiju i ljudska prava. Informiše nas o aktivnostima i dostignućima na projektu i reprezentuje plodnu saradnju nevladinog sektora i Zaštitnika građana. Projekat je pre svega bio usmeren na jačanje kapaciteta Zaštitnika građana i osnaživanje Nacionalnog mehanizma za prevenciju torture u Srbiji (NPM Srbija).

Projekat finansira Evropska unija
kroz Evropski instrument
za demokratiju i ljudska prava

Ovaj bilten je štampan uz podršku Evropske unije. Za sadržaj ovog biltena isključivo je odgovorna Međunarodna mreža pomoći i on ni u kom slučaju ne odražava stavove Evropske unije.

Tijana Eror • Biljana Petrović • Violeta Anđelković • Milan Žarković

ZAJEDNO PROTIV TORTURE
BILTEN

Beograd, 2013.

Sadržaj

O projektu	5
Kreiranje Platforme o ulozi i saradnji organizacija civilnog društva u obavljanju poslova Nacionalnog mehanizma za prevenciju torture (NPM)	5
Organizovanje tribina na temu Prevencija torture i uloga NPM u sprečavanju torture.....	7
Edukativni seminari u cilju izgradnje kapaciteta Zaštitnika građana kao vršioca poslova NPM.....	7
Formiranje Regionalne mreže za prevenciju torture	7
Učešće civilnog društva i eksperata u obavljanju poslova NPM - iskustva i izazovi.....	10
NPM plus model Srbija – Miloš Janković.....	10
NPM, iskustva evropskih zemalja i šire - dr Metju Pringl	11
NPM Slovenija – primer dobre prakse	13
Izazovi civilnog društva – Tijana Eror i Milan Antonijević – NPM Srbija	16
Značaj uključivanja eksperata u rad NPM - dr Metju Pringl, APT.....	17
Učešće eksperata u NPM u Srbiji i Hrvatskoj - iskustva i izazovi: dr Vladimir Jović, NPM Srbija i dr Marija Definis Gojanović , NPM Hrvatska	18
Zaključci i preporuke sa seminara	22

O projektu

Međunarodna mreža pomoći I.A.N., u saradnji sa Zaštitnikom građana i organizacijama civilnog društva¹ sprovela je projekat *Zajedno protiv torture* koji je finansiran sredstvima Evropske unije. Cilj projekta je pružanje doprinosa poboljšanju efikasnosti monitoringa, dokumentovanja i izveštavanja o torturi u ustanovama zatvorenog tipa radom nacionalnog mehanizma za prevenciju torture (NPM). Cilj je ostvaren kroz realizaciju nekoliko aktivnosti: podizanjem svesti javnosti o ljudskim pravima i značaju NPM u prevenciji torture, kroz organizovanje tribina za studente i predstavnike romske zajednice, kao i kroz umetnički performans namenjen široj javnosti; povećanim uključivanjem organizacija civilnog društva u rad NPM, kroz kreiranje platforme; izgradnjom kapaciteta Zaštitnika građana kroz organizaciju seminara i razmenu iskustava i ekspertize sa predstavnicima regionalnih i inostranih NPM;

Kreiranje Platforme o ulozi i saradnji organizacija civilnog društva u obavljanju poslova Nacionalnog mehanizma za prevenciju torture (NPM)

Republika Srbija je u julu 2011. godine Zakonom o dopuni Zakona o ratifikaciji Opcionog protokola uz Konvenciju protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni i postupaka (OPCAT)² odredila Zaštitnika građana da obavlja poslove **Nacionalnog mehanizma za prevenciju torture** u Srbiji (dalje u tekstu NPM), shodno obavezama preuzetim ratifikacijom Opcionog protokola. U obavljanju poslova NPM, Zaštitnik građana saraduje sa Pokrajinskim ombudsmanom Autonomne pokrajine Vojvodina i sa organizacijama civilnog društva, čijim statutom je predviđeni cilj udruživanja unapređenje i zaštita ljudskih prava i sloboda. Ovim zakonom stvorena je dobra polazna osnova za široko uključivanje civilnog društva u aktivnosti NPM. Zbog toga je od strane organizacija civilnog društva³ pokrenuta inicijativa za kreiranje platforme kojom bi se definisala uloga organizacija civilnog društva u zalaganju za ljudska prava

¹ Beogradski centar za ljudska prava; Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji; Inicijativa za prava osoba sa mentalnim invaliditetom MDRI-S; Udruženje korisnika psihijatrijskih usluga i članova njihovih porodica „Duša“; Centar za osnaživanje mladih osoba koje žive sa HIV/AIDS-om „AS“, UG Više od pomoći; Centar za unapređenje položaja i promociju prava društveno marginalizovanih grupa „Novi svet“

² „Sl. glasnik RS - međunarodni ugovori, br. 7/2011“.

³ IAN Međunarodna mreža pomoći, Beogradski centar za ljudska prava, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, MDRI Inicijativa za prava osoba sa invaliditetom, YUCOM Komitet pravnika za ljudska prava.

lica lišenih slobode i efikasniju zaštitu od torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni i postupaka.

Platforma se oslanja na OPCAT koji je Srbija ratifikovala, obavezujući se time da će uspostaviti sistem redovnih poseta mestima gde se nalaze lica lišena slobode, kao najefikasnije sredstvo u prevenciji torture i nečovečnih oblika postupanja prema ljudima koji su u najvećoj meri u opasnosti da dožive torturu (osobe lišene slobode u zatvorima i pritvorskim jedinicama ili osobe smeštene u ustanove socijalne zaštite zatvorenog tipa, odnosno psihijatrijske ustanove). Platforma se oslanja i na delove OPCAT koji se odnose na preuzimanje obaveze država potpisnica da uspostave visok nivo stručnosti u obavljanju poslova nacionalnog mehanizma za prevenciju, osiguraju jednaku zastupljenost polova, etničkih i manjinskih grupa, i uvažavaju principe koji se odnose na status i funkcionisanje nacionalnih institucija za unapređenje i zaštitu ljudskih prava.⁴

Ciljevi Platforme su:

1. Da se obezbedi veća uključenost i doprinos aktivnostima NPM svih organizacija civilnog društva koje su zainteresovane za zaštitu ljudskih prava lica lišenih slobode i da se obezbedi bolji protok relevantnih informacija.
2. Da se obezbedi veći uticaj i veća vidljivost organizacija koje okupljaju pripadnike različitih ranjivih grupa, kao i korisnika tih organizacija u kreiranju politika kada je reč o prevenciji torture i zaštiti ljudskih prava pripadnika manjina, što je u skladu sa odredbama OPCAT;
3. Da se postavi osnova za bolju koordinaciju civilnog društva u odgovoru na kršenje ljudskih prava u institucijama, kroz redovnu komunikaciju i zajedničke akcije;
4. Da se jačaju kapaciteti Zaštitnika građana za obavljanje poslova NPM kroz pružanje informacija i ekspertize;

Platforma definiše ulogu civilnog društva u sprečavanju torture i predlaže model komunikacije i umrežavanja između organizacija civilnog društva u zalaganjima za prevenciju torture i drugih surovih, nečovečnih ili ponižavajućih kazni i postupaka.

Platformu je potpisalo 19 organizacija civilnog društva.⁵

⁴ Član 18. OPCAT.

⁵ Međunarodna mreža pomoći IAN; Beogradski centar za ljudska prava; Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji; Inicijativa za prava osoba sa mentalnim invaliditetom MDRI-S; Komitet pravnika za ljudska prava YUCOM; Odbor za ljudska prava Valjevo; Centar za ljudska prava Niš; Viktimološko društvo Srbije; UG „Više od pomoći – Aid+“; Centar za osnaživanje mladih osoba koje žive sa HIV/AIDS-om „AS“; Centar za unapređenje položaja i promociju prava društveno marginalizovanih grupa „Novi svet“; Udruženje korisnika psihijatrijskih usluga i članova njihovih porodica „Duša“; Odbor za ljudska prava Leskovac; Centar za orijentaciju društva – COD; Žene u crnom; Mreža Odbora za ljudska prava u Srbiji CHRIS; Asocijacija za promovisanje inkluzije Srbije; Republičko udruženje Srbije za pomoć osobama sa autizmom; Srbija protiv smrtne kazne.

Organizovanje tribina na temu Prevencija torture i uloga NPM u sprečavanju torture

U cilju podizanja svesti opšte javnosti, a pre svega svesti mladih ljudi i budućih profesionalaca koji će se u svom radu susretati sa ustanovama zatvorenog tipa u kojima se tortura i kršenje ljudskih prava najčešće i događaju, organizovane su tribine i javne diskusije na fakultetima širom Srbije, kao i jedna tribina u romskom naselju u Beogradu.

Na tribinama su govorili predstavnici Zaštitnika građana, predstavnici organizacija civilnog društva koje se bave zaštitom ljudskih prava i predstavnici udruženja koja okupljaju grupe pod povećanim rizikom od torture (korisnici psihijatrijskih usluga, Romi, ljudi koji žive sa HIV-om...). Tribine su bile posećene, diskusije su bile bogate, sa mnoštvom prigodnih pitanja pokretale su se sve važne i delikatne teme iz oblasti zaštite ljudskih prava u Srbiji.

Edukativni seminari u cilju izgradnje kapaciteta Zaštitnika građana kao vršioca poslova NPM

Formiranje Regionalne mreže za prevenciju torture

Predstavnici sedam država regiona (Albanije, BiH, Crne Gore, Hrvatske, Makedonije, Slovenije i Srbije) sastali su se na dvodnevnom Sastanku 25. i 26. marta 2013. godine u Beogradu kako bi organizovali mrežu Nacionalnih preventivnih mehanizama za prevenciju torture, čiji je cilj sprečavanje zlostavljanja i iskorenjivanje torture. Sastanak je organizovao Zaštitnik građana uz podršku Misije OEBS u Srbiji i Međunarodne mreže pomoći I.A.N. Sastanku su prisustvovali i predstavnici EU, Saveta Evrope, Asocijacije za sprečavanje torture (APT)⁶, CPT⁷ i SPT⁸, kao i predstavnici domaćih i stranih organizacija civilnog društva.

Uspostavljena je Deklaracija o saradnji u okviru mreže Nacionalnih preventivnih mehanizama (NPM), država članica Opcionog protokola UN uz Konvenciju protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni i postupaka, u regionu. Usaglašavanje teksta po tačkama vodio je zamenik Zaštitnika građana, Miloš Janković. Tekst je pre usvajanja usaglašen konsenzusom svih zainteresovanih strana.

⁶ Association for the Prevention of Torture (APT) site: apt@apt.ch

⁷ CPT - European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman Treatment or Punishment – Evropski komitet za sprečavanje mučenja i nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja

⁸ SPT - Subcommittee on Prevention of Torture – Potkomitet za prevenciju torture UN;

Sa sastanka - razmena iskustava nacionalnih NPM

Počelo je planiranje budućih aktivnosti Mreže, a kao prvi predsedavajući NPM mreže izabran je Ivan Šelih, zamenik Ombudsmana Republike Slovenije. Dogovoreno je da predsedavajući mreže vrši funkciju volonterski i bira se na period od godinu dana, kao i da troškove putovanja i organizacije sastanaka Nacionalni preventivni mehanizmi (članovi) snose sami. Ostavljena je mogućnost za spoljno finansiranje aktivnosti od strane međunarodnih i drugih subjekata.

Gospodin Ivan Šelih, prvi predsedavajući Mreže

Saradnja između nacionalnih NPM u Jugoistočnoj Evropi je zamišljena da funkcioniše na bazi razmene iskustava, kao i sinergije nastale sa zajedničkim ciljem: povećanje efikasnosti NPM u cilju iskorenjivanja torture u institucijama u kojima se drže lica lišena slobode.

Dogovoreno je da mreža bude otvorena za pristupanje zainteresovanim stranama bez ograničenja na geografsku lokaciju.

Markus Jeger, ispred Saveta Evrope, je predložio da mreža pozove na saradnju CPT, kao i druge organizacije koje mogu svojim učešćem da doprinesu proširenju iskustava Mreže.

Gospoda Markus Jeger, Savet Evrope i Metju Pringl, APT

Gospodin Miloš Janković je predložio i osnivanje stručnih sekcija, odnosno radnih grupa. Seminar je bio i dobra prilika da se razmene dosadašnja iskustva nacionalnih NPM i da se povede prva tematska rasprava o pisanju izveštaja NPM. Utvrđeno je da će se mreža zvanično zvati ***Mreža NPM Jugoistočne Evrope***.

Ovekovečen istorijski momenat – učesnici sastanka

Učešće civilnog društva i eksperata u obavljanju poslova NPM - iskustva i izazovi

Seminar je održan 9 -10. maja 2013. u prostorijama Zaštitnika građana u Beogradu. Seminar je organizovan za predstavnike NPM u regionu i u Srbiji, predstavnike eksperata – članova tima NPM i predstavnike organizacija civilnog društva. Za cilj je imao podršku i osnaživanje NPM Srbija u procesu uključivanja organizacija civilnog društva u rad NPM kroz razmenu iskustava i primere dobre prakse. U daljem tekstu predstavimo izvode iz prezentacija i osnovne zaključke koje su pozvani gosti na ovu temu predstavili.

Tijana Eror i Miloš Janković

Sa skupa

NPM plus model Srbija – Miloš Janković

Na samom početku Miloš Janković, zamenik Zaštitnika građana za prava lica lišenih slobode i koordinator poslova NPM Srbije, nas uvodi u proces uspostavljanja **Nacionalnog mehanizma za prevenciju torture u Srbiji** i kako kaže „dug je put bio od potpisivanja OPCAT-a⁹ do formiranja NPM-a i uspostavljanja aktivnosti NPM u Srbiji“.

Sada kada je ova praksa zaživela, kada postoje značajni rezultati (67 poseta u 2012. u najrazličitijim ustanovama gde su smeštena lica lišena slobode po različitim osnovama i oko 60 izveštaja), gospodin Janković smatra da je važno da se učine naponi da se funkcionisanje NPM unapredi na taj način što će se određene aktivnosti i iskustva prevesti u korisnu metodologiju koja će predstavljati bazu za kontinuitet u radu NPM Srbija. Takođe smo u ovom izlaganju razumeli ulogu Zaštitnika građana u formiranju i radu ovog mehanizma. Prema rečima Miloša Jankovića, Zaštitnik građana je Ustavom RS određen kao nezavistan organ, i kao takav određen mu je mandat za obavljanje određenih poslova koji se u velikoj meri podudaraju sa poslovima

⁹ 2010., Association for the Prevention of torture (APT) and the Inter-American Institute for Human Rights (IHR) OPCAT – Optional Protocol to the UN Convention against Torture, Implementation Manuel

NPM prema preporukama OPCAT-a, npr. mogućnost da se odlazi u nenajavljene posete zatvorenog tipa gde su smešteni ljudi lišeni slobode po nekom osnovu. Zbog toga je posle dužeg procesa određeno da upravo Zaštitnik građana obavlja poslove NPM. Pored toga u rad NPM uključene su i OCD koje se godinama bave zaštitom i promocijom ljudskih prava u Srbiji. One su svojim iskustvom i ekspertizom iz ugla nevladinog sektora, doprinele da NPM u Srbiji kreira princip, gde se rad NPM-a bazira na stožerskoj funkciji Zaštitnika građana, iskustvu eksperata (psihijataru, forenzičara, itd.), i iskustvu OCD u oblasti ljudskih prava.

Miloš Janković, zamenik Zaštitnika građana

Konačno Zaštitnik građana je omogućio rad NPM, sa svojim resursima, prostorom, opremom, kupovinom kombija koji omogućuje da se nesmetano odlazi u posete, kao i obezbeđivanjem dela budžeta Zaštitnika građana koji je opredeljen na troškove rada NPM.

NPM, iskustva evropskih zemalja i šire - dr Metju Pringl

Dr Metju Pringl je svoje izlaganje započeo konstatacijom da je veoma značajno da se organizuju događaji i seminari koji se bave učešćem eksperata i organizacija civilnog društva u radu nacionalnih preventivnih mehanizama (NPM). U Evropi postoje veoma različiti modeli rada nacionalnih mehanizama za prevenciju torture, a najčešći su oni koji za koordinatore mehanizma imaju Ombudsmana sa ravnopravni učešćem organizacija civilnog društva (kao što je pomenuto u praksi Slovenije i Srbije).

APT¹⁰ je pre četiri godine kreirao dokument koji se bavi određivanjem uloge civilnog društava u radu NPM u skladu sa preporukama OPCAT-a. Postoje tri načina na koje civilno društvo može biti uključeno u rad nacionalnog preventivnog mehanizma i to: u toku procesa uspostavljanja NPM, zatim direktnim učešćem u radu NPM i spoljašnjim uticajem civilnog društva na rad NPM.

Proces uspostavljanja nacionalnog preventivnog mehanizma je veoma važan za jednu zemlju, obično traje dugo, potrebno je vreme da se osmisli kurs kojim će se voditi kreatori mehanizama, isto tako potrebno je vreme da civilno društvo da odgovarajući i relevantan doprinos ovom procesu. Takođe, ovaj proces bi trebalo da bude transparentan, i da kao rezultat ima uspostavljeni mehanizam, kao i vodič za funkcionisanje NPM. Značaj procesa uspostavljanja mehanizma mogli smo videti kroz slikovit primer koji nam je dr Metju Pringl prikazao iz Kirgistana i Mađarske. U Kirgistanu je ovaj proces trajao 3 godine, u tom periodu su sarađivali sa civilnim društvom, a kao rezultat su dobili dobar nacionalni mehanizam za prevenciju torture. Za razliku od njih, u Mađarskoj su brzo uspostavili NPM, u toku tog procesa nije bilo vremena da se ideje i predlozi razmene sa civilnim društvom, (razmena sa organizacijama civilnog društava je trajala 4 dana), a kao rezultat toga imaju NPM koji nije primer dobre prakse u Evropi.

Sledeći nivo učešća civilnog društva u radu NPM je direktno uključivanje civilnog društva u rad NPM. Direktno uključivanje organizacija civilnog društva je veoma različito organizovano u različitim državama. U većini zemalja je nacionalni Ombudsman nosilac NPM aktivnosti, neka vrsta koordinatora, a pored toga u rad NPM uključeni su različiti eksperti i nevladine organizacije u različitim ulogama i na različitom nivou.

Dr Pringl smatra da je funkcionisanje NPM prilično uslovljeno i količinom sredstava koja su obezbeđena za osnove i prateće troškove. U tom smislu je primer dobre prakse model u Austriji. Pre svega oni imaju adekvatan budžet, a u organizacionom smislu imaju sedam tzv. komisija, u okviru kojih su angažovani ljudi različitih stručnosti sa veoma interesantnim i visoko stručnim biografijama. Pored stručnjaka iz pravnih nauka i lekara, prisutni su stručnjaci iz oblasti razvojne psihologije, psihijatri, psiholozi, eksperti za izbeglice. I pored pomenutih komisija oni imaju i jedno telo koje čine nezavisni stručnjaci iz oblasti ljudskih prava, koji su u nekoj vrsti savetnika.

Možemo da zaključimo da NPM model u Austriji sa jedne strane obiluje raznovrsnom ekspertizom što utiče na kvalitet poseta i izveštaja, a sa druge strane finansijsko blagostanje obezbeđuje dugotrajnu nezavisnost i dobre efekte u prevenciji torture. Pored primera dobre prakse postoje i primeri zemalja koji imaju puno problema u funkcionisanju NPM. Takav primer je Moldavija. Osnovane teškoće su u nedostatku sredstava za funkcionisanje monitoringa, od poseta do pisanja izveštaja i dugotrajnog angažovanja stručnjaka. Teško im je da obezbede da

¹⁰ Association for the Prevention of Torture (APT) site: apt@apt.ch

različiti stručnjaci volontiraju ili da sami sebi finansiraju rad u NPM. Slično je i u Jermeniji, tamo predstavnici organizacija civilnog društva nemaju stalno mesto u radu NPM, zbog toga su ljudi koji učestvuju veoma promenljivi, fluktuiraju i nemaju kontinuitet u radu i u pisanju izveštaja u okviru NPM.

Na kraju sesije smo čuli na koji način civilno društvo može spolja da utiče na rad NPM. U ovu svrhu pojedine države formiraju neka tela koja imaju funkciju nadgledanja rada nacionalnog mehanizma. Uloga ovog tela je nadgledanje primene preporuka iz OPCATA ili nekih drugih preporuka za rad NPM, takođe može imati ulogu u edukaciji NPM učesnika i pomoći prilikom razvijanja veština. Pri kraju izlaganja dr Metju Pringl zaključuje da bez obzira na uređenje i funkcionisanje, civilno društvo u svakoj zemlji igra izuzetno važnu ulogu u radu NPM.

NPM Slovenija – primer dobre prakse

Učešće NVO u radu NPM iz ugla NVO - Katarina Bervar Sternad

Na samom početku, Katarina Bervar Sternad nas upoznaje sa organizacijom iz koje dolazi. „PIC je pravni centar za zaštitu ljudskih prava i životne sredine“, oni su osnovani od strane NVO koje se bave ljudskim pravima. PIC je od samog početka učestvovao u rad NPM. Učešće NVO u NPM obavljeno je putem javnog konkursa gde su NVO morale da ostvare određene uslove. Gospođa Bervar Sternad smatra da je učešće većeg broja NVO veoma korisno, naročito onih koje se bave specifičnim oblastima i pomoći ljudima u zatvorenim institucijama, na primer PIC inače radi na programima zaštite u okviru Ustanove za azil.

Sa takvom otvorenošću NPM prema nevladinim organizacijama moguće je da se u rad uključe veoma različiti stručnjaci (pravnici, psihijatri, psiholozi, i drugi). U ovoj prezentaciji detaljno smo čuli kako funkcioniše i kako izgleda učešće NVO u radu NPM u Sloveniji, šta su problemi, a šta naučene lekcije. Interesantno je to da predstavnici PIC-a ne idu u posetu Azilu o kojem dosta znaju, smatraju da je efektnije da oni samo obave pripremu za NPM tim, da oni budu upoznati sa problemima koji se dešavaju u toj instituciji.

Ono što predstavlja izazov u Sloveniji za stalno učešće NVO sektora u rad NPM kako bi se obezbedio kontinuitet i kvalitet, jeste kontinuirano finansiranje, i obezbeđivanje troškova za obavljanje poslova nacionalnog preventivnog mehanizma protiv torture za sve članove tima, pa i predstavnike civilnog sektora. „Postoji problem kapaciteta u angažovanjima zbog načina finansiranja NVO, na primer zaposleni u NVO dobija samo nadoknadu za odlazak na teren ali ne i za vreme koje je potrebno za pisanje konačnog izveštaja, za odlazak na seminare, za promociju NPM - jednostavno nije sistemski (finansijski) rešeno uključivanje NVO u rad NPM“- zaključuje Katarina Bervar Sternard.

Prezentacija gospođe Bervar Sternard

Dalje, Katarina ističe neiskorišćeni kapacitet koji nacionalni preventivni mehanizam ima u procesu prevencije torture: „U društvu postoje mikro bojišta potencijalne torture koja treba nadzirati i treba sa ljudima razgovarati o njima da bi se sprečilo da se te mikro stvari pretvore u velike probleme“.

Zbog toga je neophodno redovno obilaziti sve ustanove, pisati izveštaje i preporuke i promovisati poštovanje ljudskih prava. Takođe, značajna uloga NVO je da prepoznaju nova i specifična mesta na kojima može doći do torture kako bi se uključila u sistemski monitoring.

Učešće NVO u radu NPM iz ugla ombudsmana – Ivan Šelih

U okviru svoje prezentacije Ivan Šelih je predstavio sastanak SPT u Ženevi koji je bio posvećen učešću NVO u radu NPM. U okviru tog sastanka govorilo o svim aspektima direktnog učešća organizacija civilnog društva (nevladinih organizacija) u rad NPM i u vezi sa tim izlistao je sva pitanja povezana sa temom: Kako se vrši izbor NVO za učešće u NPM? Pitanje edukacije predstavnika NVO za učešće u NPM? Kako su definisani uloga i procedure za NVO? Kako se praktično ponašaju predstavnici NVO prilikom posete? Na koji način poštuju procedure kancelarije ombudsmana? Koliko i na koji način NVO učestvuju u pisanju izveštaja i pisanju konačne verzije izveštaja? Da li učestvuje u promociji, pripremi i prezentaciji izveštaja? Da li NVO može da predloži neke inovacije u vezi sa posetama i procedurama poseta? Da li NVO može da predloži novu instituciju za monitoring ili ponovljeni monitoring?

Gospodin Ivan Šelih - bogata iskustva slovenačkog NPM

Kao prednosti „modela plus“ iz iskustva Slovenije vidi se: multidisciplinarnost u NPM timu; razmena iskustava, širenje metoda rada, bolje korišćenje resursa, što sve doprinosi većoj efikasnosti NPM-a. Poteškoće koje su se izdvojile za ovakav model je to što je potrebno više

vremena za koordinaciju i realizaciju ove saradnje. Takođe, postavlja se pitanja kako postići jedinstvenost u radu, a ponekad postoji slabija spremnost da predstavnici NVO rade kada nemaju adekvatne uslove za rad ili nisu finansijski potkrepljeni. Pored detaljnog informisanja o rezultatima sastanka Ivan Šelih nam je kratko predstavio jedan od planova u okviru slovenačkog NPM, a to je dalja specijalizacija u sasvim odvojene jedinice NPM. Posle toga kratko smo čuli najznačajnije preporuke koje je SPT imao za NPM u Sloveniji:

- Nezavisnost eksperta ispred NVO u odnosu na svoju organizaciju dok rade monitoring;
- Potpisivanje saglasnosti i neke vrste sporazuma o očekivanjima između članova NPM i kancelarije Ombudsmana, čime se pretpostavlja postojanje metodologije i razrađenih procedura.

Izazovi civilnog društva – Tijana Eror i Milan Antonijević – NPM Srbija

Uloga civilnog društva u radu NPM u Srbiji, ostvaruje se na više nivoa. Saradnja organizacija civilnog društva i NPM započela je još u vreme formiranja i uspostavljanja mehanizma, a nastavila se i kroz direktno uključivanje NVO u rad NPM i pisanje izveštaja.

Milan Antonijević, kao predstavnik organizacije civilnog društva koja je direktno uključena u obavljanje poslova NPM istakao je značaj dobre saradnje, kako između OCD i Zaštitnika građana, tako i samih OCD međusobno, za uspešno funkcionisanje NPM. On smatra da je od izuzetne važnosti to što su predstavnici OCD uključeni u svaku monitoring posetu NPM, kao i u pisanje izveštaja. To doprinosi, ne samo transparentnosti procesa, već i boljoj efikasnosti zahvaljujući iskustvu i stručnosti predstavnika OCD. Ono za šta se predstavnici OCD u Srbiji jednoglasno zalažu je veća učestalost nenajavljenih poseta. Ovakve posete, smatra Antonijević, daju bolji uvid u pravo stanje stvari u instituciji. Izazov predstavlja očuvanje dobre saradnje organizacija koje su trenutno aktivne na polju prevencije torture, kao i uključivanje novih organizacija.

Tijana Eror je predstavila inicijativu koja na neki način predstavlja formalizaciju saradnje OCD u okviru NPM i daje smernice za naredne zajedničke korake i akcije. U pitanju je Platforma o ulozi i saradnji organizacija civilnog društva u obavljanju poslova NPM, o kojoj je već bilo reči. Značaj

Platforme je i u tome što je podstakla širi krug organizacija civilnog društva da razmišljaju o temi torture i prenose na svoje saradnike i korisnike informacije o tome šta je tortura, kako da je prepoznaju, kome da je prijave i kako da se zaštite. Platforma je podržana i od strane Zaštitnika građana, što na neki način predstavlja potvrdu dobre saradnje i nagoveštaj nastavka iste i u budućnosti.

Značaj uključivanja eksperata u rad NPM - dr Metju Pringl, APT

U prethodnoj prezentaciji videli smo na koji način ekspertiza spolja može da utiče na rad NPM, takođe smo videli iskustva u različitim zemljama. U ovoj prezentaciji dr Pringl je najpre definisao pojam eksperta, a zatim je kratko naveo šta smatra da je važno za saradnju između NPM i eksperata. Osnovana definicija preuzeta iz rečnika stranih reči je da je *to osoba koja je veoma upoznata i vešta u određenoj oblasti znanja, na primer medicinski ekspert ili ekspert za finansije*. Međutim, kada govorimo o ekspertizi i ekspertima u okviru rada NPM onda ona mora da obuhvati SPT, CPT i NPM. Spoljašnji ekspert u ovom smislu treba da svoja znanja i veštine uskladi sa preporukama, metodologijom i propisima ovih tela i integriše u zajednički cilj.

Dr Metju Pringl drži predavanje

Gospodin Metju Pringl je prikazao primer kako SPT organizuje svoje posete i na koji način uključuje eksperte: *posete će vršiti najmanje dva člana Potkomiteta, pored njih u koliko ima potrebe, u posetu mogu ići i eksperti sa proverenim iskustvom i ekspertizom, a koji su odabrani*

sa spiska stručnjaka (baze podataka) koji nudi država potpisnica protokola... (OPCAT, član13). Interesantno je to da određene preporuke za uključivanje eksperata u rad NPM nema u OPCAT, ali postoji u okviru zakonske regulative NPM. Prema mišljenju gospodina Pringla, za saradnju NPM i nezavisnih stručnjaka (eksperata) važno je da stručnjaci prođu određenu obuku o radu NPM, o mandatu NPM i metodu kojim radi NPM. Takođe, smatra da eksperti treba da budu uključeni u sve faze rada NPM (faza pripreme, sprovođenje posete i izrade izveštaja) i konačno da je važno da eksperti treba da budu adekvatno plaćeni za posao koji obavljaju u okviru NPM. U vezi sa poslednje navedenim videli smo da je moguće da nedostatak nadoknade bude osnovni problem u kontinuitetu i kvalitetu rada eksperata u okviru NPM.

Učešće eksperata u NPM u Srbiji i Hrvatskoj - iskustva i izazovi: dr Vladimir Jović, NPM Srbija i dr Marija Definis Gojanović , NPM Hrvatska

Iskustva i izazovi eksperata u Srbiji – dr Vladimir Jović, psihijatar

Dr Vladimir Jović govorio je iz uloge eksperta – saradnika NPM. U prezentaciji dr Jovića videli smo kako je bilo nekada, kakva je metodologija rada NPM i eksperata sada, i kakvi planovi u funkcionisanju NPM postoje za budućnost. Prema njegovim rečima, svedoci smo da je u prošlosti bilo puno napora u radu nevladinih organizacija (naročito onih koje su se bavile ljudskim pravima) da utiču i u pozitivnom smeru promene nehumanu, nedemokratsku društvenu stvarnost. Ti napori su donekle menjali stvarnost, ali disproporcija uložene energije u promene i pozitivnih rezultata je bila ogromna na štetu rezultata. Sa jedne strane, ulazak NVO u institucije bio je teško izvodljiv, a sa druge strane sam državni sistem bio je izolovan i nedostupan za bilo kakve promene. Značajniji rezultati postignuti su tek u sinhronizovanoj saradnji državnog sektora (pre svega nezavisnih držanih organa kao što je Zaštitnik građana) i civilnog sektora koji sada poseduje veomaiskusne eksperte, što se dešava u sadašnjosti, a primer za ovu saradnju vidimo u funkcionisanju NPM.

U pogledu metodologije i principa rada NPM, dr Jović navodi nekoliko karakteristika: referentni okvir predstavljaju primenljivi zakoni i standardi i međunarodni zakoni i preporuke; izveštaji uključuju konkretne, operacionalizovane preporuke podržane referencama na zakone, standarde i preporuke; čine se stalni napor u kreiranju kooperativnog odnosa sa upravom i zaposlenima u institucijama koje se obilaze - kontinuirani dijalog; svi akteri se preispituju i pronalaze balans između poverljivosti i potrebe za transparentnošću rada i izveštaja; treba prepoznati inherentni konflikt!

Predavanje dr Jovića je podstaklo diskusiju

Iz prezentacije smo čuli da se u okviru tima stalno kreiraju instrumenti po kojima se radi monitoring i da je za tu svrhu završen instrument za psihijatrijske bolnice i za zatvore. Pošto je dr Jović obilazio velike psihijatrijske bolnice u okviru monitoring poseta, predstavio nam je jedinstveni stav tima koji provejava u njihovoj metodologiji i načinu rada na terenu - taj stav je stalno pitanje **zašto?** Zašto postoje psihijatrijske bolnice, zašto rade na taj način, zašto prema toj metodologiji, zašto su tolike i u izolovanim delovima grada ako su nezadovoljni pacijenti sa jedne strane, zdravstveni radnici sa druge strane i država sa treće strane.

U vezi sa budućim planovima i stručnim razvojem NPM dr Jović je naveo nekoliko preporuka: govorio je o potrebi za uključivanjem većeg broja eksperata u tim za monitoring, zatim o potrebi da se još više razvije regionalna saradnja između NPM timova (*South East European NPM Network*); potrebno je novih instrumenata i unapređivanje postojećih. Na kraju, kao predstavnik eksperata, dr Jović smatra da uključivanje eksperata drugih profila može pozitivno da utiče na kvalitet rada NPM, ali u tom smislu treba ih i obučavati.

Iskustva i izazovi eksperata u Hrvatskoj - dr Marija Definis Gojanović, psihijatar

Dr Definis Gojanović predstavila je kraći istorijat konstituisanja NPM u Hrvatskoj. Od 2005. godine kada je ratifikovan Opcioni protokol, proces je trajao do 2011. kada je izglasan Zakon o NPM za sprečavanje mučenja i drugih okrutnih, neljudskih ili ponižavajućih postupanja ili kažnjavanja i određen Zaštitnik građana (Pučki pravobranitelj) za vršenje poslova NPM. Čl. 2: *“Poslove obavlja pučki pravobranitelj; u obavljanju poslova, uz njega, obavezno sudjeluju 2 predstavnika udruga registriranih za obavljanje djelatnosti iz područja zaštite ljudskih prava i 2 predstavnika akademske zajednice.*

Uloga eksperta u NPM Hrvatska slično je koncipirana kao i u Srbiji, stalni članovi NPM – eksperti su lekar, pravnik, psihijatar i sociolog. Drugih nezavisnih stručnjaka nema, iako dr Definis Gojanović smatra bi bilo korisno uključivati ih. Uloga lekara kao eksperta medicinske struke u NPM jeste sagledavanje celovitog procesa lišavanja slobode, tretmana i uslova u kojima živi jedna osoba. U cilju obavljanja ovih poslova u toku monitoringa razgovara se sa osobama koje su lišene slobode, sa osobljem koje radi tamo i sa rukovodiocima. Kratko smo videli na koji način se dokumentuju medicinski nalazi, izjave i slično i kako se sprovodi forenzički pregledi ukoliko za to ima osnova (forenzička metodologija: triangulacija ili cross-checking). Eksperti su aktivni i u procesu sačinjavanja izveštaja i preporuka, ali ostali poslovi u vezi promocije izveštaja ili upućivanja preporuka je delokrug rada Zaštitnika građana.

Dr Definis Gojanović, iskustva iz regiona

U konačnoj oceni dr Definis Gojanović je rekla da je prevencija torture moguća jedino ukoliko postoji sinhronizacija unutar članova NPM i saradnja sa državnim organima, međunarodnim organizacijama i telima koja se bave sprečavanjem torture (SPT, CPT, SZO, itd.), i domaćim nevladinim organizacijama.

Zaključci i preporuke sa seminara

- Potrebno je kontinuirano ulagati u razvoj metodologije rada nacionalnog mehanizama za prevenciju torture (NPM) kroz edukacije, razmenu iskustva, organizovanje stručnih i organizacionih sastanaka;
- Izuzetno je važno činiti napore u procesu promocije izveštaja i rezultata rada NPM, kako bi se jačao preventivni uticaj nacionalnog preventivnog mehanizma;
- Potrebno je razvijati i osnaživati civilni sektor u pravcu toga da postanu kompetentni i da aktivno i na svim nivoima mogu doprinositi kvalitetu i efikasnosti mehanizma;
- Potrebno je osnaživati korisničke organizacije civilnog društva (udruženja koja okupljaju ranjive grupe koje su pod povećanim rizikom da budu izložene torturi) i pripremiti ih na preuzimanje aktivnije uloge u radu NPM;
- Kontinuirano organizovanje akcija i aktivnosti koje će za cilj imati zaštitu ljudskih prava i prevenciju torture;
- Potrebno je činiti napore u procesu deinstitucionalizacije i koristiti uticaje NPM u ovom procesu;
- Na polju jačanja monitoring tima veoma je važno uključivanje novih stručnjaka naročito u kreiranju stručnih preporuka za rad NPM (pitanje „tretmana“ u zatvorima, pitanje metadonskog tretmana);
- Kontinuitet i kvalitet rada u okviru mehanizma moguće je ostvariti kroz nastojanje da se bude nezavistan državni organ i istovremeno konstantnim obezbeđivanjem sredstava za troškove rada nacionalnog mehanizma za prevenciju torture.

Na sastanku su aktivno učestvovali mnogi predstavnici organizacija civilnog društva

